

02/2013

ELÄKETURVAKESKUKSEN RAPORTTEJA

TIIVISTELMÄ

Satu Nivalainen

Työstä vanhuuseläkkeelle siirtyminen ja sen taustatekijät 2000-luvulla: rekisteripohjainen tarkastelu

Suomen väestörakenne vanhenee nopeasti suurten ikäluokkien ikääntymisen myötä. On arvioitu, että työkään tulevien ikäluokkien koko ei riitä korvaamaan suurten ikäluokkien työvoimaan jättämää aukkoa. Samalla kun työkäisen väestön määrä pienenee, eläkeikäisen väestön määrä kasvaa. Tämä on vaikea yhtälö. Viime vuosina julkisessa keskustelussa onkin nostettu voimakkaasti esiin huoli työvoiman riittävyydestä ja eläketurvan rahoituksen kestävydestä. Väestön ikääntymisen mukanaan tuomiin haasteisiin on esitetty ratkaisuksi erityisesti työllisyysasteen nostamista ja työurien pidentämistä. Näitä päämääriä tukemaan on tehty suuria muutoksia muun muassa eläkelainsäädäntöön.

Vuonna 2005 toteutettiin Suomen historian suurin eläkejärjestelmän uudistus. Eräs keskeinen muutos oli, että yleisestä 65 vuoden vanhuuseläkeiästä luovuttiin ja siirryttiin joustavaan eläkeikään, jossa työntekijä voi valita eläkkeellejäämisiään 63 ja 68 vuoden väliltä. Samalla varhennetun vanhuuseläkkeen ikäraja nousi 60 ikävuodesta 62 ikävuoteen. Lisäksi mahdollisuuksia siirtyä eläkkeelle erinäisten varhaiseläkereittien kautta rajoitettiin huomattavasti. Iän mukaisia eläkkeen karttumaprosentteja muutettiin riippumaan iästä tavalla, joka pyrkii aikaisempaa näkyvämmiin kannustamaan lähellä eläkeikää olevia jatkamaan työuraansa. Eläkkeiden laskentaperusteita selkeytettiin luopumalla työsuhdekohtaisesta eläkkeiden laskennasta ja siirtymällä vuosiansioihin perustuvaan eläkkeiden laskentaan. Lisäksi otettiin käyttöön elin-aikakerroin, joka pienentää eläkkeitä väestön odotetun eliniän kasvun mukaisesti.

Kaikilla näillä muutoksilla pyrittiin muuttamaan yksilöiden työmarkkinakäyttäytymistä siten, että työurat pidentyisivät ja työllisyysaste nousisi. Lyhyellä aikavälillä vaikutuksen pitäisi näkyä erityisesti ikääntyvässä väestössä, joka lähestyy eläkeikää ja joutuu valitsemaan työssä jatkamisen ja vanhuuseläkkeelle siirtymisen välillä. Tästä näkökulmasta keskeistä on uudis-

tuksen vaikutus yksilöiden eläkkeellesiirtymiskäyttäytymiseen. Uudistuksesta on nyt kulunut kahdeksan vuotta, mutta toistaiseksi sen todellisista käyttäytymisvaikutuksista ei ole empiiristä, uudistuksen jälkeisen ajan kattavaan yksilötason rekisteriaineistoon perustuvaa tietoa.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan ikääntyvien työmarkkinakäyttäytymistä. Tutkimuksessa seurataan työllisyyden kehitystä 2000-luvulla eri ikäryhmissä ja tarkastellaan työelämästä vanhuuseläkkeelle tai johonkin vanhuuseläkettä edeltävään tilaan (työttömäksi, työvoiman ulkopuolelle tai jollekin muulle eläkkeelle) siirtymistä. Tutkimus suoritetaan sekä kuvailevaa analyysiä että ekonometrisia menetelmiä hyväksikäyttäen. Ekonometrisen analyysin keinoin selvitetään työstä vanhuuseläkkeelle tai muutoin työstä pois siirtyneiden ominaisuuksia 2000-luvun alussa ja lopussa.

Tutkimuksessa erityisenä mielenkiinnon kohteena on vanhuuseläkkeelle siirtyminen. On perusteltua tutkia erityisesti työstä vanhuuseläkkeelle siirtymistä ja sen taustatekijöitä, sillä suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyneiden määrä on kasvanut koko 2000-luvun. Lisäksi eläkkeelle siirtymisen prosessi on muuttunut; nykyään jo kaksi kolmesta eläkkeelle siirtyvästä jää suoraan vanhuuseläkkeelle. Vielä kymmenen vuotta sitten valtaosa ihmisistä jäi eläkkeelle ennen vanhuuseläkeikää työkyvyttömyyden tai työttömyyden kautta.

Empiirisen analyysin keskeisenä tavoitteena on selvittää, ovatko eläkkeellesiirtymispäätöksen taustatekijät ja vanhuuseläkkeelle siirtyneiden profiilit muuttuneet 2000-luvun aikana. Tarkastelu suoritetaan käyttäen tuoretta, Eläketurvakeskuksen rekistereistä koottua, koko 2000-luvun kattavaa yksilötason rekisteriaineistoa, joka koostuu edustavasta joukosta ikääntyviä suomalaisia ja sisältää monipuolisia taustatietoja yksilöistä. Tällaista analyysiä ei ole aikaisemmin suoritettu.

On syytä korostaa, että tarkasteluissa ei pyritä arvioimaan vuoden 2005 eläkeuudistuksen vaikuttavuutta esimerkiksi laskemalla täsmällisiä vaikutuksia eläkkeellesiirtymisikään tai työllisyysasteeseen, vaan tarkoituksena on tuottaa tietoa työmarkkinasiirtymien taustatekijöistä ja niiden mahdollisista muutoksista 2000-luvun aikana. Termiä eläkeuudistus käytetään kuitenkin paikka paikoin, koska eläkeuudistuksen voimaantulo vuonna 2005 toimii tämän tutkimuksen tarkastelujen ajallisena vedenjakajana.

Tutkimuksessa havaitaan, että ikääntyneiden työllisyys on jatkuvasti kasvanut 2000-luvulla. Erityisen selkeää positiivinen kehitys on ollut 55 vuotta täyttäneiden joukossa. Tämän ikäiset ovat itse asiassa käytännössä ainoita, joiden työssäkäynti on lisääntynyt saman ikäisen väestön määrää nopeammin. Ikääntyvien työllisyysasteen nousu alkoi jo ennen 2000-luvun puoliväliä, mutta erityisesti vanhimpien ikäryhmien työllisyyden myönteinen kehitys on voimistunut 2000-luvun loppua kohti.

Esimerkiksi 55–59-vuotiaiden työllisyysaste oli vuonna 2000 vain 60 prosenttia, mutta kymmenessä vuodessa se oli kohonnut jo yli 70 prosenttiin. Samalla ajanjaksolla 60–64-vuotiaiden työllisyysaste kaksinkertaistui. Vuonna 2000 vain joka viides tämän ikäisistä oli työssä. Vuonna 2010 vastaava osuus oli jo yli 40 prosenttia. Vielä tätäkin vauhdikkaammin 2000-luvun aikana nousi 65–69-vuotiaiden työllisyysaste, joka yli kaksinkertaistui ja oli vuonna 2010 vajaat 10 prosenttia.

Ikääntyneiden kasvanut työmarkkina-aktiivisuus on merkittävä ilmiö. Määrältään esimerkiksi 65–69-vuotiaiden työllisten joukko on toki vielä melko pieni, mutta koska valtaosa suurista ikäluokista on vasta saavuttamassa tämän iän, ikääntyvien työelämässä jatkamisvalinnat saattavat olla tulevaisuudessa ratkaisevassa asemassa työvoiman riittävyyden kannalta. Merkittävä ikääntyvien tarjoaman työpanoksen piirre on myös se, että talouden suhdanteet eivät näytä heiluttelevan varttuneemman väestön työllisyyttä yhtä voimakkaasti kuin nuorempien.

Kuvaileva analyysi osoittaa, että työssä jatkamisen ja vanhuuseläkkeelle siirtymisen ikäprofiilit poikkeavat selvästi 2000-luvun alussa ja lopussa. Erot ovat silmiinpistävät 60, 63 ja 65 ikävuoden kohdalla. Ennen eläkeuudistusta joka viides edellisenä vuonna työssä olleista jätti työn 60-vuotiaana. Noin puolet heistä siirtyi vanhuuseläkkeelle. Eläkeuudistuksen jälkeen työn jättäjien osuus puolittui aikaisemmasta ja vanhuuseläkkeelle ei 60-vuotiaana siirtynyt juuri kukaan. Sen sijaan 63-vuotiaana eläkkeelle siirtyi uudistuksen jälkeen aikaisempaa useampi, noin joka kolmas. 64-vuotiaiden joukossa ero on vieläkin suurempi. Ennen eläkeuudistusta vanhuuseläkkeelle siirtyi tämän ikäisenä vain joka kymmenes. Eläkeuudistuksen jälkeen vanhuuseläkkeen alkavuus tässä iässä nelinkertaistui.

Ennen eläkeuudistusta käytännössä kaikki jättivät työn viimeistään 65-vuotiaana ja siirtyivät vanhuuseläkkeelle. Eläkeuudistuksen jälkeen noin puolet edellisenä vuonna työssä olleista pysyi edelleen työssä 65-vuotiaana. Tämän jälkeen työssä jatkaneiden osuus nousee edelleen; osa jatkaa työskentelyä vielä 68 vuoden iässä ja sen jälkeenkin. Näyttää siis olevan niin, että mitä vanhemmaksi työssä pysytään, sitä sitkeämmin työelämässä myös jatketaan.

Ekonometriseen mallitukseen perustuvat tulokset osoittavat, että vanhuuseläkkeelle siirtyneiden profiilit ovat muuttuneet 2000-luvun aikana. Ikä on merkittävä eläkkeelle siirtymisen taustatekijä, mutta sen vaikutus vaihtelee selvästi 2000-luvun alussa ja lopussa, senkin jälkeen kun muiden taustatekijöiden vaikutus on vakioitu. Vanhuuseläkereitin tukkiminen nuoremilta ja samanaikainen työelämässä jatkamisikkunan avaaminen ikäjakauman loppupäästä näkyvät myös käytännössä. Vuoden 2005 jälkeen 60–61-vuotiaiden ja 65 vuotta täyttäneiden vanhuuseläkkeelle siirtyminen on vähentynyt ja työssä jatkaminen on lisääntynyt. Sen sijaan 63–64-vuotiaat siirtyvät nykyisin vanhuuseläkkeelle aiempaa useammin.

Tulokset osoittavat koulutuksen ja eläkkeelle siirtymisen välisen yhteyden. Korkeasti koulutetut siirtyvät alemmin koulutettuja todennäköisemmin työstä suoraan vanhuuseläkkeelle eli käytännössä jatkavat vanhuuseläkeikään saakka. Vuoden 2005 jälkeen tämä vaikutus on keskittynyt kaikkein koulutetuimpaan luokkaan.

Huomionarvoista on myös, että heikko terveys lisää työstä vanhuuseläkkeelle siirtymisen riskiä. Vuoden 2005 jälkeen erityisesti pisimpien sairaslomien vaikutus on vahvistunut. Tulokset viittaavat siis siihen, että osa pitkäaikaissairaista pystyy nykyään siirtymään työelämästä suoraan vanhuuseläkkeelle normaaleja reittejä pitkin sen sijaan, että joutuisivat vetäytymään työelämästä esimerkiksi työkyvyttömyyseläkkeen kautta. Hyvä terveys puolestaan lisää työssä jatkamisen todennäköisyyttä.

Mielenkiintoinen havainto on, että toisin kuin 2000-luvun alussa, työttömyyskokemus ei enää 2000-luvun lopussa toimi merkittävänä työstä vanhuuseläkkeelle siirtymisen esteenä. Näyttää siis olevan niin, että osa työttömistä pystyy eläkeuudistuksen jälkeen siirtymään työstä normaalisti vanhuuseläkkeelle sen sijaan, että joutuisivat esimerkiksi pitkäaikaisen työttömyysturvan piiriin ennen vanhuuseläkkeelle pääsyä.

Tuloksista selviää myös, että tulojen ja eläkkeelle siirtymisen välillä on yhteys; keskituloiset siirtyvät työstä suoraan vanhuuseläkkeelle muita tuloluokkia enemmän. Tulojen vaikutus on muuttunut 2000-luvun aikana siten, että vuoden 2005 jälkeen suurimpaan tuloluokkaan kuuluminen ehkäisee selvästi vanhuuseläkkeelle siirtymistä. Samalla tämä tarkoittaa sitä, että suurituloiset pysyvät nykyisin työssä muita tuloluokkia todennäköisemmin.

Myös asuinalueella on merkitystä eläkkeellesiirtymispäätöksessä. Korkean työttömyyden alueilla siirrytään vanhuuseläkkeelle matalan työttömyyden alueita enemmän. Vaikutus on vahvistunut 2000-luvun loppua kohti. Ilmiö voi osin heijastaa 2000-luvun lopun heikkoa taloustilannetta.

Tutkimus tuotti perustietoa ikääntyneiden työllisyyskehityksestä, vanhuuseläkkeelle siirtymisestä ja sen taustatekijöistä 2000-luvulla. Vaikka esimerkiksi ikäryhmittäiset käyttäytymismuutokset ovat empiirisen analyysin perusteella selkeitä, tarkastelujen perusteella ei voitu arvioida eläkeuudistuksen vaikutuksia esimerkiksi eläkkeellesiirtymisikään. Myöskään muutuneiden taloudellisten kannustimien vaikutusta eläkkeellesiirtymiskäyttäytymiseen ei tutkimuksessa voitu selvittää. Näihin kysymyksiin paneudutaan jatkotutkimuksissa.

Lisätietoja:

Satu Nivalainen
Eläketurvakeskus
Sähköposti: satu.nivalainen@etk.fi
Puhelin: 029 411 2539

Aineistotilaukset:

www.etk.fi › Julkaisut › Tutkimusjulkaisut › Raportit ›
Työstä vanhuuseläkkeelle siirtyminen ja sen taustatekijät 2000-luvulla
tai aineistotilaukset@etk.fi

ISBN 978-951-691-180-2 (nid.)

ISBN 978-951-691-181-9 (PDF)

ISSN-L 1238-5948

ISSN 1238-5948 (painettu)

ISSN 1798-7490 (verkkojulkaisu)

Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Eläketurvakeskus
00065 ELÄKETURVAKESKUS
Puhelin 029 411 20
Faksi 09 148 1172

Pensionsskyddscentralen
00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN
Telefon 029 411 20
Fax 09 148 1172

Finnish Centre for Pensions
FI-00065 Eläketurvakeskus Finland
Telephone +358 29 411 20
Fax +358 9 148 1172

www.etk.fi
› julkaisut